

Др Милан Палевић,
редовни професор

УДК: 327(4-627EU)
DOI: 10.46793/UPSSX.105P

САНКЦИЈЕ И ОБАВЕЗА ДРЖАВЕ КАНДИДАТА ДА УСКЛАДИ СПОЉНУ ПОЛИТИКУ СА ЕВРОПСКОМ УНИЈОМ*

Резиме

Главни предмет истраживања у овом раду јесте питање у којој мери су државе кандидати за чланство у Европској унији правно обавезни да ускладе своју спољну политику са Заједничком одбрамбеном и безбедносном политиком Европске уније, у делу који се тиче увођења санкција државама нечланицама. Ово питање је посматрано кроз призму обавеза које имају државе чланице Уједињених нација. Компаративном методом су анализирани системи санкција који су развијени у оквиру ОУН-а односно Европске уније. Истоветан научни метод је коришћен за извођење закључка о главном истраживачком питању, поређећи обавезе држава нечланица ЕУ у односу на обавезе држава чланица ЕУ. Истраживање је ограничено на анализу санкција и њихових врста према субјекту који их изриче. Главни закључци истраживања су да у правном смислу није могуће установити обавезу за нечланице коју немају ни саме чланице; држава нечланица није ни активни ни пасивни субјект примарног, односно секундарног права ЕУ из којег деривира условна обавеза чланица да се придржавају санкција; субституисање универзалног инструмента – Повеље УН-а, регионалним уговором - Уговором из Лисабона, није могуће за државу нечланицу ЕУ – која није ни страна потписница тог уговора.

Кључне речи: санкције ЕУ, међународно право, држава кандидат, обавеза усклађивања.

1. Увод

Хронолошки и смислено, у складу са предметом истраживања, рад започиње анализом појма санкција са аспекта међународног права, и то примарно кроз призму колективног система развијеног унутар Уједињених

---

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава Факултета.

нација. У оквиру ове анализе биће представљене материјалноправне и процесноправне димензије појма санкција. Посебна пажња биће посвећена дискусији о утицају изостанка формалноправног одређења овог појма у изворима међународног права. У овом делу ћемо даље посматрати да ли процесноправне норме садржане у Повељи УН-а садрже елементе који ближе одређују појам санкција и у садржинском смислу. Такође, представићемо обавезујућу снагу санкција у оквиру колективног система безбедности и могуће изузетке. Све наведено је у циљу што прецизнијег одређења међународноправног концепта санкција како би се дошло до валидног одговора на главно истраживачко питање.

Горе изложена концептуализација истраживања доводи даље до тога да се предмет анализе задржава на истраживању врста санкција које су категорисане према субјекту који их изриче. Разлог за задржавање на овом критеријуму је између осталог и тај што желимо да идентификујемо евентуална одступања од установљеног система колективне безбедности. Следствено, анализираћемо тзв. једностране санкције односно санкције које уводи група земаља. Након појмовног одређења једностраних санкција приказаћемо однос УН-а према овим санкцијама настојећи да идентификујемо њихову правну квалификацију кроз нормативне активности Генералне скупштине УН. Следећа врста санкција коју ћемо анализирати су означене као санкције које уводи група земаља. Ове санкције и њихова правна квалификација су нам од круцијалног значаја за предмет истраживања овог рада.

У закључном делу ћемо дати правно мишљење о њиховој обавезности у односу на државе нечланице ЕУ, попут Србије. Због важности које имају за наше истраживање, анализираћемо укратко однос ових санкција и уговорног права као и њихов однос према одређеним међународноправним правилима из области права и обавеза држава.

Мада је централни део анализе у раду посвећен санкцијама које изриче ЕУ, ипак смо, због дозвољеног обима рада, дискусију изградили на њиховој правној квалификацији коју су добиле од стране органа УН-а. Пре одговора на главно питање истраживања, биће представљен правни основ као и ЕУ структура за усвајање рестриктивних мера – санкција. На тај начин покушаћемо да дођемо до појмовног одређења ових санкција, како би смо провели његову евалуацију методом компарације. У том смислу посебну пажњу ћемо посветити основама за изрицање ЕУ санкција.

Након одређења правног статуса ЕУ санкција, анализираћемо усклађеност спољнополитичког деловања Србије са очекивањима из ЕУ у сегменту санкција. У овом делу рада представићемо степен посматране усклађености кроз доступне проценте. Поређења ради, представићемо ситуацију у изабраним државама из суседства и то Северне Македоније, државе која такође има кандидатски статус, и Босне и Херцеговине, која тек очекује статус кандидата за чланство у ЕУ.

2. Међународноправни појам санкција

Пре саме анализе главног предмета истраживања корисно је размотрити основне појмове на којима ћемо градити дискусију.

И хронолошки и садржински, први појам су свакако санкције, и њих ћемо посматрати са аспекта међународног права, првенствено кроз призму колективног система развијеног у оквиру Уједињених нација (УН). У том смислу, санкције можемо сагледати у материјалном и процесном контексту. Што се тиче материјалног одређења овог појма, могло би се учинити да је он недовољно дефинисан у међународном праву услед недостатка ауторитативне, или макар кроз неки формални извор потврђене, дефиниције. Ипак, овакво поимање блиско је рестриктивно-формалистичком схватању међународног права и његових извора које је непотпуно. Тако, можемо рећи да, између осталог, једнострани акти држава и међународних организација, укључујући и санкције, данас представљају неспоран реалитет регулисања односа између субјеката међународног права. Изостанак формалног одређења неког инструмента не спречава његову примену у пракси нарочито од стране међународних организација. Тако, органи Уједињених нација често доносе препоруке иако Повеља не садржи њихово појмовно одређење. Можемо прихватити да пракса развијена у оквиру система УН-а субституише наведени формални недостатак те пружа довољно одређење појма санкција, као и препорука, у садржинском смислу.

Даље, у процесном смислу, Глава VII Повеље УН-а¹ може да пружи ближе одређење у погледу надлежности и услова за изрицање санкција као и њиховог искључивог циља. Наиме, чл. 39. прописује да „Савет безбедности утврђује да ли постоји претња миру, повреда мира, или агресија и даје препоруке или одлучује које ће се мере предузети у складу са чл. 41 и 42, да би се одржали или васпоставили међународни мир и безбедност.“² Евидентно, у оквиру система Уједињених нација Савет безбедности је снабдевен овлашћењем да утврђује испуњеност таксативно наведених услова за предузимање мера искључиво у наведеном циљу. Додатну конкретизацију налазимо у чл. 41. који прописује да „Савет безбедности може одлучити какве мере које не повлаче употребу оружане силе треба да се примене у циљу извршења његових одлука, и може позвати чланове Уједињених нација да примене такве мере. Ове могу да садрже потпун или делимичан прекид економских односа и железничких, поморских, ваздушних, поштанских, телеграфских, радиографских и других веза, а, исто тако, и прекид дипломатских односа.“³ На овај начин одређени су обим, али, у извесном смислу, и карактер могућих санкција. Схватање наведених оквира за одређивање санкција је нарочито важно у контексту чл. 24 (2) Повеље који

---

¹ Повеља Уједињених нација <https://digitallibrary.un.org/record/1318114>

² Исто.

³ Исто.

обавезује државе да поштују санкције Савета безбедности, али само уколико су усклађене са прописаном сврхом. Имајући у виду одредбе чл. 25. Повеље, тумачење усклађености изречених мера са предвиђеном сврхом је у надлежности држава чланица УН-а. Кроз праксу регионалних судских тела већ је препознато да чланица УН-а не може бити обавезана санкцијама уколико су оне у супротности са људским правима.⁴

Осим јасно одређених услова под којима се могу изрећи, и рестриктивно дефинисане сврхе изрицања, из наведеног можемо закључити да су санкције економске мере које изриче Савет безбедности, у ширем смислу међународна организација (ОУН), против својих чланица. Већ овде можемо уочити одређене изузетке. Наиме, Савезна Република Југославија је резолуцијом Савета безбедности 757 била изложена санкцијама иако према мишљењу садржаном у њој, захтев СРЈ Југославије да наставе чланство СФРЈ у УН-у није општеприхваћен. Каснија резолуција 777 Савета безбедности још директније потврђује став да не постоји континуитет СРЈ чланства у УН-у што је и прхваћено од стране Генералне скупштине Уједињених нација кроз резолуцију 47/1 којом је представницима СРЈ онемогућено учешће у њеном раду.

2.1. Једностране санкције

Осим колективних санкција, питање од значаја за наше истраживање тиче се веома распрострањене праксе тзв. унилатералних, односно једностраних, санкција, које уводе поједине државе као начин економске принуде. Под овим појмом подразумевамо санкције које нису уведене на горе описани начин, тј. санкције које нису ауторизоване од стране Савета безбедности, укључујући и оне санкције, које, било по обиму, било по садржини, превазилазе санкције уведене од стране овог органа УН-а.⁵

Генерално, питање једностраних санкција је значајно, како због ефеката које оне производе против државе која им је изложена, тако и због фазе у којој се јављају. Што се тиче ефеката, одређене чланице УН-а, државе у развоју, сматрале су да једностране санкције крше њихово право на економски и социјални развој,⁶ чиме се имплицира противправност таквих санкција са аспекта позитивног међународног права. Што се тиче фазе, једностране санкције се јављају на прелазу између дипломатских средстава решавања

---

⁴ Judgment of the Court (Grand Chamber) of 3 September 2008. Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities. *European Court Reports 2008 I-06351*.

⁵ Погледати UNGA, 'Report of the Special Rapporteur on the Negative Impact of Unilateral Coercive Measures on the Enjoyment of Human Rights, Idriss Jazairy' (10 August 2015) UN Doc A/HRC/30/45, p. 5.

⁶ Hufbauer, G. C., Schott J. J., Elliott, K. A., *Economic Sanctions reconsidered: History and Current Policy*, 2nd edition, Institute for International Economics, Washington DC, 2007, p 3.

спорова и употребе војне силе.⁷ Оба наведена елемента су од утицаја за одржавање мира и безбедности из ког разлога су унилатералне санкције предмет интересовања и Генералне скупштине УН-а.

Као што смо видели, Савет безбедности је експлицитно снабдевен овлашћењем да изриче санкције и позива државе да их следе. Међутим, иако недостаје *expressis verbis*, Генерална скупштина УН-а је неретко усвајала препоруке државама да уведу или следе санкције,⁸ на основу општих овлашћења у вези свих питања из Повеље.⁹ Наслањајући своје компетенције на ову праксу, Генерална скупштина УН се у више наврата на више или мање ауторитативан начин бавила питањем унилатералних санкција. С тим у вези, издвајају се „Декларација о неприхватљивости интервенције у домаће послове држава“¹⁰ „Декларација о принципима међународног права који се односе на пријатељске односе и сарадњу међу државама“¹¹ „Повеља о економским правима и обавезама држава“¹² „Декларација о неприхватљивости интервенције и мешања у унутрашње послове држава“¹³ „Економске мере као средство политичке и економске принуде против земаља у развоју“¹⁴ „Људска права и једностране принудне мере“¹⁵. Према су наведени акти различите правне снаге и односе се на различите правне ситуације ипак можемо уочити да је перцепција и правна квалификација једностраних санкција у њима уједначена.

Суштински, једностране санкције се перцепирају у контексту недозвољености употребе економских, политичких или било којих других мера у циљу принуде против неке државе да се одрекне вршења својих суверених права. Овај став је најјасније изражен у поменутом сету резолуција које се односе на људска права и једностране принудне мере према којима су једностране санкције супротне међународном праву. Штавише, ургира се на државе да прекину са овим праксама.¹⁶ Од овог правила изузете су само

---

⁷ Blanchard, J. F., Ripsman, N. M., *Economic Statecraft and Foreign Policy: Sanctions, Incentives, and State Calculations* (Taylor & Francis Group 2013).

⁸ UNGA Res 2107 (XX) (21 December 1965) on the Portuguese Territories; UNGA Res 2383 (XXIII) (7 November 1968) on Southern Rhodesia; UNGA Res 1899 (XVIII) (13 November 1963) on South West Africa, UNGA Res 36/172 D (17 December 1981); UNGA Res 41/35 A-B (10 November 1986), UNGA Res 36/27 (13 November 1981); UNGA Res 42/209 B (11 December 1987); UNGA Res 46/82 A (16 December 1991).

⁹ Barber, R. *A Survey of the General Assembly's Competence in Matters of International Peace and Security: In Law and Practice* (2020) JUFIL 4–8.

¹⁰ Ауторов превод наслова, UNGA Res 2131 (XX) (21 December 1965)

¹¹ Ауторов превод наслова, UNGA Res 26/25 (24 October 1970)

¹² Ауторов превод наслова, UNGA Res 3281 (XXIX) (12 December 1974)

¹³ Ауторов превод наслова, UNGA Res 36/103 (9 December 1981)

¹⁴ Ауторов превод наслова, UNGA Res 46/210 (20 December 1991)

¹⁵ Ауторов превод наслова, UNGA Res 51/103 (12 December 1996)

¹⁶ Исто као и наредне годишње резолуције овог наслова.

једностране санкције уведене као реакција на очигледно кршење општеприхваћених норми, стандарда и обавеза.¹⁷

2.2. Санкције које уводи група земаља

Следећа врста санкција која је од значаја за наше истраживање су санкције које уводи група земаља. У ову врсту санкција спадају и санкције које уводи Европска унија (ЕУ) против државе нечланице. Дистинкцију између колективних санкција у оквиру система УН-а и ових санкција препознаје и сама ЕУ,¹⁸ те, иако наизглед није реч о унилатералним, односно једностраним санкцијама у изворном смислу, ипак им недостаје правни основ у међународном праву, који имају мултилатералне санкције развијене у оквиру система колективне безбедности УН-а.¹⁹ Треба истаћи да су управо ове санкције квалификоване као унилатералне од стране специјалног известиоца УН-а.²⁰ Следствено томе, и на њих се односи горе поменута правна квалификација.

Осим супротности са међународним правом развијеним у оквиру УН-овог система колективне безбедности,²¹ једностране санкције су спорне и са аспекта уговорног права али и са аспекта међународноправних принципа. Неретко, једностране економске мере присиле подразумевају неизвршење одређених уговорних обавеза од стране државе, односно групе држава које намећу санкције према држави која им је изложена. Неспорно је да међународни уговори у већини случајева садрже клаузуле о престанку дејства уговора по основу заштите националне безбедности, што пак може бити основ за увођење санкција. Но, суштина проблематичности једностраних санкција са аспекта уговорног права, деривира из недопуштене фаворизације политичких циљева у односу на већ установљене правне (уговорне) обавезе.

Што се тиче међународноправних принципа, у многоме су изражени у насловима горе цитираних аката Генералне скупштине УН-а. Свакако

---

¹⁷ UNGA, 'Economic Measures as a Means of Political and Economic Coercion Against Developing Countries: Report of the Secretary General' (14 October 1997) UN Doc A/42/459, 22.

¹⁸ European Commission, 'Restrictive Measures' (2020) https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures_en

¹⁹ Tzanakopoulos, A., *Sanctions Imposed Unilaterally by the European Union: Implications for the European Union's International Responsibility*. In: Marossi, A., Bassett, M. (eds) *Economic Sanctions under International Law*. T.M.C. Asser Press, The Hague, 2015. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-051-0_8

²⁰ UNGA, 'Report of the Special Rapporteur on the Negative Impact of Unilateral Coercive Measures on the Enjoyment of Human Rights, Idriss Jazairy' (10 August 2015) UN Doc A/HRC/9-10.

²¹ Hofer, A., *The Developed/Developing Divide on Unilateral Coercive Measures: Legitimate Enforcement or Illegitimate Intervention?* 16 *ChinJIntL*, 2017, p. 176.

најзначајније место припада обичајноправном принципу²² забране мешања у послове других држава, који према судској интерпретацији „забрањује свим државама или групи држава да интервенишу директно или индиректно у унутрашње или вањске послове других држава“.²³ Сходно холистичкој међуповезаности принципа из области права и обавеза држава, Међународни суд правде је довео у неодвојиву везу кршење принципа немешања са кршењем принципа суверености и једнакости држава.²⁴

3. Санкције Европске уније

Без намере да на овом месту дискутујемо о правној природи Европске уније задржаћемо се на претходно изнетој категоризацији њених санкција као санкција које уводи група земаља.

Данашњи формално-правни основ за увођење санкција у правном систему ЕУ се налази у одредбама Лисабонског уговора који је прецизирао надлежности органа ЕУ, конкретно Европског савета, да идентификује спољнополитичке циљеве и безбедносне изазове, и Спољнополитичког савета ЕУ, да проводи његове одлуке. Ипак, Европски савет и даље задржава секундарну улогу у односу на Савет ЕУ, чије одлуке мора да поштује и који формира политички правац и доноси кључне одлуке. Лисабонским уговором такође су установљени и Високи представник за спољне послове и безбедносну политику као и Европска служба за спољну акцију, као својеврсна и врло распрострањена дипломатска мрежа. Овде треба истаћи да је Заједничка спољна и безбедносна политика (*CFSP-Common Foreign and Security Policy*) само један од 14 сегмената спољне политике ЕУ коју ови органи проводе.²⁵

У оваквој конструкцији, у области Заједничке спољне и безбедносне политике, у чији опсег спада и питање санкција,²⁶ за нас је најзначајнији орган Спољнополитички савет ЕУ у чијој је надлежности њихово увођење. Санкције, поред превенције сукоба, изградње мира и медијација; управљања кризама и борбе против ширења конвенционалног наоружања, представљају

---

²² Погледати *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v United States of America) (Merits) [1986] ICJ Rep 14 ('Nicaragua').

²³ *Исто*, параграф 202, ауторов превод.

²⁴ *Исто*, параграф 205.

²⁵ 1. Заједничка спољна и безбедносна политика; 2. Развој и сарадња; 3. Европска политика суседства, 4. Глобални изазови, 5. Непролиферацију и разоружање, 6. Одговори на кризу, 7. Људска права, 8. Хуманитарна помоћ, 9. Сарадња са индустријализованим земљама; 10. Инструмент за стабилност, 11. Међународне и регионалне организације; 12. Специјални представници Европске уније; 13. Спречавање сукоба, изградње мира и посредовања; 14. Стратегија ЕУ за сајбер безбедности, погледати : http://www.eeas.europa.eu/policies/index_en.htm

²⁶ Погледати : http://www.eeas.europa.eu/cfsp/salw/index_en.htm.

његов механизам, који би по типу могао спадати у одлуке о заједничким акцијама.²⁷ Управо санкције су представљале један од кључних делова некадашњег преговарачког поглавља 31. а данашњег кластера б. (спољни односи) за земље кандидате за чланство у ЕУ, укључујући и Србију. Према наводима Министарства за европске интеграције Републике Србије, санкције ЕУ су одређене као рестриктивне мере у распону од дипломатских до економских, које ЕУ изриче у случају да нека држава крши међународно право или људска права, као и да не поштује основне демократске вредности и владавину права.²⁸ Не губећи из вида да су ове санкције са међународноправног аспекта изузетно подложне критици, која се односи на једностране санкције, ипак можемо идентификовати настојање да их ЕУ уводи само по прихваћеним, конвалидирајућим, основама: као реакцију на кршење међународног права, људских права, основних демократских вредности и владавине права, односно као реакција на очигледно кршење општеприхваћених норми, стандарда и обавеза. С тим, што остаје дискутабилно да ли се ЕУ поимање ових категорија а нарочито основних демократских вредности и владавине права,²⁹ може сматрати општеприхваћеним, што је у ствари *conditio sine qua non*.

Следећа наизгледна подударност са системом развијеним у оквиру УН-а јесте њихова обавезујућа снага према државама чланицама. Једнако као што санкције уведене од стране Савета безбедности обавезују државе чланице УН-а да их следе, тако и санкције уведене од стране ЕУ обавезују њене чланице. Иако се одлуке о увођењу санкција у оквиру ЕУ доносе једногласно, што подразумева и њихово консензуално спровођење, за државу чланицу је теоретски могуће уздржавање од гласања које доводи до деклараторног изузећа државе од њиховог провођења.³⁰ На овај начин се оставља могућност, коју имају државе у оквиру система УН-а по основу чл. 25. Повеље, да не проводе санкције уколико их сматрају вансврисходним. Овде треба имати у виду да са међународноправног становишта предметно субституисање универзалног инструмента као што је Повеља, регионалним уговором - конкретно Уговором из Лисабона, такође може бити спорно.

---

²⁷ Погледати : http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm.

²⁸ <https://www.mei.gov.rs/srp/obuka/e-obuke/vodic-kroz-pregovore-srbije-i-evropske-unije/klasteri/klaster-6/poglavlje-31-spoljna-bezbednosna-i-odbrambena-politika/>

²⁹ Погледати Baere, Geert De, '14 European Integration and the Rule of Law in Foreign Policy', *Philosophical Foundations of European Union Law*, Philosophical Foundations of Law (Oxford, 2012; online edn, Oxford Academic, 24 Jan. 2013), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199588770.003.0014>, accessed 12 Sept. 2022.

³⁰ Consolidated Version of the Treaty on European Union, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:EN:PDF> погледати чл. 21.

3.1. Санкције Европске уније и Србија

Познато је да се од држава кандидата очекује да усклађују своје политике са политикама ЕУ из области Заједничке одбрамбене и безбедносне политике, која обухвата:³¹

- Заједничку безбедносну и одбрамбену политику – Европска унија нема своју војску, али у случајевима кризе, у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике, образује снаге које доприносе разоружавању, имају хуманитарне задатке, дају војне савете и помоћ, раде на спречавању сукоба и одржавању мира, управљају кризама, укључујући стварање мира и стабилизације након конфликта. Цивилне и војне мисије ЕУ су отворене и за учешће представника других држава те стога Република Србија одлучује у којој мери ће учествовати у којој мисији, и то већ и сада чини.

- Рестриктивне мере – За случај да нека држава крши међународно право или људска права, као и да не поштује основне демократске вредности и владавину права, Европска унија има систем рестриктивних мера, тачније санкција, које су у распону од дипломатских до економских мера. Од државе кандидата се очекује да се у процесу преговора усклади са системом рестриктивних мера које су предвиђене у ЕУ.

- Контролу наоружања – У оквиру ове теме разговора се о сузбијању илегалне трговине свим типовима оружја и прихватању свих међународних стандарда у овој области. ЕУ види мало и лако наоружање као највећу претњу по безбедност – како држава, тако и појединаца.

Ситуација у Србији је таква да је чланство у ЕУ означено као стратешки спољнополитички циљ и да је ЕУ идентификована као најповољније окружење за развој Србије у демократском и економском смислу, дајући јој приоритет у односу на преостала три стуба спољне политике – сарадњу са Сједињеним Америчким Државама, НР Кином и Руском Федерацијом.³² У погледу конкретних обавеза које за Србију произилазе из некадашњег преговарачког поглавља 31, односно актуелног кластера б., за стицање пуноправног чланства у ЕУ, Нинковић даје следећи приказ:³³

- прилагођавање домаћих институција институционалном функционисању и динамици ЕУ у погледу Заједничке спољне и безбедносне политике;

- усвајање спољнополитичких ставова утемељених на вредностима око којих се креира заједнички спољнополитички и безбедносни приступ Европске уније;

---

³¹ Поглавље 31 – Спољна, безбедносна и одбрамбена политика, Министарство за европске интеграције, доступно на <https://www.mei.gov.rs/srp/obuka/e-obuke/vodic-kroz-pregovore-srbije-i-evropske-unije/klasteri/klaster-6/poglavlje-31-spoljna-bezbednosna-i-odbrambena-politika/>

³² Стратегија спољне политике Републике Србије, стр. 2, Интернет: www.emins.org

³³ Новаковић, И., *Водич кроз поглавље 31 претприступних преговора Србије са Европском унијом*, Београд, 2015, стр. 14.

- усаглашавање са спољнополитичким декларацијама и мерама Европске уније, прогресивно, у периоду током преговора, и у потпуности, непосредно пред приступање у чланство;

- разумевање стратешког избора Европске уније за мултилатерализам као основе за даљу изградњу функционалних и предвидивих међународних односа. Мултилатерализам подразумева и међусобно усклађивање ставова држава чланица, када за то постоји интерес, и у тим случајевима тражи се и усклађивање држава кандидата, међу које спада и Србија;

- прилагођавање домаћих безбедносних институција институционалном оквиру за функционисање Заједничке безбедносне и одбрамбене политике, те активнију подршку и учешће у војним и цивилним операцијама Европске уније;

- балансирана и добросуседска политика према другим државама у региону, које се такође налазе на агенди проширења Европске уније.

Док је захтев за прилагођавање домаћих безбедносних институција институционалном оквиру за функционисање Заједничке безбедносне и одбрамбене политике, који се односи и на активнију подршку и учешће у војним и цивилним операцијама Европске уније, у великој мери испуњен кроз, како Станковић наводи усвајање „Споразума о безбедносним процедурама за размену и заштиту тајних података између Србије и Европске уније (26.4.2010), потом Споразума о успостављању оквира за учешће Србије у операцијама управљања кризама ЕУ (8.6.2011) и доношењем Закона о употреби Војске Србије и других снага одбрана у мултинационалним операцијама, ван границе Србије“³⁴ остаје спорно усклађивање са захтевом усаглашавања са спољнополитичким декларацијама и мерама Европске уније, нарочито онима које се односе на санкције.

Својеврсно одступање Србије од ЕУ санкција које је и данас предмет дебате како на домаћем тако и на међународном плану³⁵ није новина. Наиме, још од 2014. године, и анексије Крима од стране Русије ЕУ је посезала за рестриктивним мерама које Србија није следила, иако је у периоду који је претходио овом догађају усклађеност Србије са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ била 95%.³⁶ Већ 2014. године, усклађеност Србије са предметним захтевом из тадашњег преговарачког поглавља 31. је била око 60% од чега око 28% умањења отпада на одступање од декларација у вези Украјине.³⁷ Парадоксално, ово битно умањење процентуалне подударности се догађа у години стицања кандидатуре за пуноправно чланство у ЕУ, које

---

³⁴ Станковић, Н., *Место поглавља 31 у преговорима о приступању Републике Србије Европској унији* Европско законодавство, бр. 61-62/2017, стр. 306.

³⁵ <https://rs.n1info.com/english/news/g7-ministers-urge-serbia-to-harmonise-its-foreign-policy-with-the-eu/>

³⁶ Станковић, Н., *нав. чланак*, стр. 309.

³⁷ *Исто*.

подразумева преузимање ширег обима правних обавеза. Слична ситуација је била и наредне 2015. године, у којој се Србија усагласила са око 65% декларација ЕУ али и даље је абстинирала од усаглашавања са декларацијама које се тичу Украјине односно директно или индиректно Русије, а које чине око 26% укупног броја усвојених декларација.³⁸ У наредном периоду приметан је тренд процентуалног повећања усклађености са параметрима из некадашњег преговарачког поглавља 31., али који је истовремено праћен процентуалним порастом неусаглашавања са декларацијама које тематизују Украјину односно Русију.

3.2. Санкције Европске уније и суседство

У овом делу рада укратко ћемо представити однос суседних држава нечланица ЕУ према рестриктивним мерама – санкцијама које уводи. Конкретно, представимо пример Републике Северне Македоније и Босне и Херцеговине. Наиме, средином ове године Северна Македонија је отпочела преговоре о чланству са ЕУ, након вишегодишњег чекања у кандидатском статусу, прво због спора са Грчком око назива републике, а затим и због идентитетских несугласица са Бугарском. Слично као и Србија, и Северна Македонија је стратешки опредељена за чланство у ЕУ и има висок проценат усклађености са одлукама Савета.³⁹ Такође, слично као и Србија, Северна Македонија одступа од Заједничке спољне и безбедносне политике када су у питању рестриктивне мере против Руске Федерације.⁴⁰ Ова последња сличност је коренито уклоњена у светлу атуелне украјинске кризе у којој је Северна Македонија у потпуности усагласила своју спољну политику са рестриктивним политикама ЕУ.⁴¹ Поједини аутори у овоме виде исхитреност македонског руководства због изостанка елабората о економским ефектима такве одлуке, нарочито у светлу обима привредне размене и учешћа руског капитала у енергетском сектору.⁴² Суседна, Босна и Херцеговина (БиХ), која тек очекује кандидатски статус крајем текуће 2022. године, увела је санкције Руској Федерацији⁴³ посредством свог бриселског представништва.⁴⁴ Осим тога, сагласно са ЕУ, БиХ је осудила руске *cyber* нападе на украјинску инфраструктуру, догађаје у Бучи, признање независности Доњеца и Луганска

---

³⁸ Исто. стр. 310.

³⁹ Извештај на Европскатакомисија за Северна Македонија за 2021 година, <https://www.sep.gov.mk/data/file/Pregovori/North-Macedonia-Report-2021-%D0%9C%D0%9A2.pdf>

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Арнаудов, М., *Усклађивање државне спољне политике са спољном политиком Европске уније – пример Северне Македоније*, Европско законодавство, вол. 21, бр. 77-78/2022.

⁴² Исто. стр. 299, 300.

⁴³ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/?filters=2025&Page=1>

⁴⁴ <https://www.slobodnaevropa.org/a/bosna-hercegovina-sankcije-rusiji/31881903.html>

и затворске казне руском опозиционару Алексеју Навалном.⁴⁵ Оно што је особеност БиХ у погледу уведених санкција јесте дискутабилност њиховог легалитета. Наиме, основ за придруживање санкцијама изведен је из неких од 10. глава (Општи принципи; Политички дијалог; Регионална сарадња; Слободно кретање робе; Кретање радника, пословно настањивање, пружање услуга, кретање капитала; Усклађивање права, спровођење права и правила конкуренције; Правда, слобода и безбједност; Политике сарадње; Финансијска сарадња; Институционалне, опште и завршне одредбе), Споразума о стабилизацији и придруживању, који је потписан између БиХ, са једне стране, и Европских заједница и њихових држава чланица, са друге стране, у Луксембургу 16. јуна 2008. године, а ступио је на снагу 1. јуна 2015. године.⁴⁶ Следећи основ је изведен из Стратегије вањске политике Босне и Херцеговине 2018. – 2023. која је усвојена у марту 2018. године, као резултат ревизије „Општих праваца и приоритета за провођење вањске политике Босне и Херцеговине“, из 2003. године. Стратегија вањске политике Босне и Херцеговине 2018. – 2023, би требала да постави шири оквир и смернице за деловање релевантних институција Босне и Херцеговине у вањскополитичком домену поштујући уставне надлежности Председништва БиХ које је у више наврата корз текст означено као надлежно за вођење вањске политике. Сагласно чл. 5. ст. 3. под а) Устава БиХ, који прописује да Председништво БиХ јесте надлежно за вођење вањске политике,⁴⁷ увођење санкција засигурно спада у надлежности ове инстанце. Сама стратегија вањске политике Босне и Херцеговине 2018. – 2023. битно се разликује од српског четвороступног спољнополитичког концепта и доминантно се односи на ЕУ и НАТО. Ипак, како је изостало учешће надлежне инстанце из поступка усклађивања са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ, и то у њеном, како се испоставља најосетљивијем сегменту за читав регион, питање о легалитету БиХ санкција Руској Федерацији је отворено. Осим правног, ово је и значајно политичко питање у БиХ, у којој је тим поводом одржана посебна седница Народне Скупштине Републике Српске.⁴⁸ Такође, за имплементацију санкција потребне су и одговарајуће одлуке Савета министара БиХ које још увек изостају као што и изостаје категоризација БиХ као непријатељске земље од стране Руске Федерације.

---

⁴⁵ <https://www.slobodnaevropa.org/a/bosna-hercegovina-sankcije-rusiji/31881903.html>

⁴⁶ https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/resevoiront/1_polit_integr/sporazum_o_stabilizaciji_i_pridruzivanju/Pages/default.asp

⁴⁷ Устав БиХ https://www.ustavnisud.ba/public/download/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

⁴⁸ <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=ci/%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0%D1%98%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B8%D1%9A%D0%B5-31-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%98%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0>

4. Закључак

У првом делу рада, у којем је анализиран појам санкција са аспекта међународног права, првенствено кроз призму колективног система развијеног у оквиру УН-а, представљене су његове материјалноправне и процесноправне димензије. Уочено је да недостатак формалног одређења појма санкција у изворима међународног права не спречава његову примену у пракси те да пракса развијена у оквиру система УН-а субституише наведени формални недостатак, пружајући довољно елемената за садржинско одређење појма санкција. Анализирајући процесноправну димензију овог појма, поред надлежности Савета безбедности да изриче санкције по основу Главе VII Повеље УН-а, уочили смо и додатне елементе њиховог материјалноправног одређења. Тако је чл. 39. Повеље одредио сврху санкција као мере да би се одржали или васпоставили међународни мир и безбедност. Даље, чл. 41. Повеље прописује да санкције могу да се односе на потпун или делимичан прекид економских односа и железничких, поморских, ваздушних, поштанских, телеграфских, радиографских и других веза, а, исто тако, и прекид дипломатских односа. Дакле, кроз одредбе наведених чланова су одређени обим али у извесном смислу сврха и карактер могућих санкција. Анализа у овом делу рада такође је показала правни основ за обавезујуће дејство санкција према свим државама чланицама УН-а. Осим тога, указано је и на извесне правне основе садржане у Повељи које државама чланицама остављају могућност за изузеће из извршења санкција. Тај основ се односи на интерпретацију испуњености услова у погледу сврхе конкретних санкција. На крају овог дела рада понуђена је једна од могућих дефиниција санкција као економских мера које изриче Савет безбедности против држава чланица УН-а након испуњења јасно одређених услова и у сврху рестриктивно дефинисаних циљева.

Даља анализа је обухватила врсте санкција категорисане према субјекту који их изриче. Разлог за задржавање на овом критеријуму јесте интенција аутора да укаже како у пракси долази до извесне узурпације надлежности Савета безбедности и то кроз изрицање тзв. једностраних санкција, односно кроз санкције које уводи група земаља. Што се тиче једностраних санкција под овим појмом подразумевамо санкције које нису уведене или ауторизоване од стране Савета безбедности, укључујући и оне санкције које било по обиму било по садржини превазилазе санкције уведене од стране овог органа УН-а. Ова врста санкција је задобила пажњу УН-ових тела, прецизније Генералне скупштине, с обзиром на њихов потенцијал да угрозе или макар најаве угрожавање међународног мира. На основу својих општих овлашћења у вези свих питања које су предмет регулација Повеље, Генерална скупштина је неретко тематизирала санкције на начин да је усвајала препоруке државама да уведу или следе санкције. У извесном смисли ова пракса Генералне скупштине је неусаглашена са њеним нормативним активностима, које се директно или

индиректно, на више или мање ауторитативан начин, баве једностраним санкцијама. Контрадикторност је у томе што би се са правног становишта наведени позиви Генералне скупштине државама да уведу или следе санкције, заправо могли подвести под подршку једностраним санкцијама. Истовремено, кроз нормативне активности, једностране санкције се перцепирају у контексту недозвољености употребе економских, политичких или било којих других мера у циљу принуде против неке државе да се одрекне вршења својих суверених права. Дакле, за Генералну скупштину су једностране санкције супротне међународном праву и кроз усвојене акте се ургира на државе да прекину са овим праксама осим у ретким, изузетним, ситуацијама. Што се тиче санкција које уводи група земаља, а у које спадају и санкције које уводи ЕУ против државе нечланице, њихова одлика је то да, иако наизглед одступају од недостатка од којих пате једностране санкције, ипак им недостаје правни основ у међународном праву који имају мултилатералне санкције развијене у оквиру система колективне безбедности УН-а. Због наведеног и ова врста санкција је према УН-овој „номенклатури“ подведена под појам унилатералних санкција, што са собом повлачи и једнаку међународноправну квалификацију њихове валидности и усклађености са међународним правом. Кроз дискусију у наставку представљен је однос посматраних санкција и уговорног права као и међународноправних принципа, јер санкције по својој садржини подразумевају прекид од извршења одређених уговорних обавеза, као и директно или индиректно мешање у унутрашње или спољне послове других држава. С аспекта уговорног права, суштина проблематичности једностраних санкција деривира из недопуштене фаворизације политичких циљева у односу на већ установљене правне (уговорне) обавезе. Како посматране санкције стоје у очигледној контрадикторности у односу на међународноправни принцип који забрањује свим државама или групи држава да интервенишу директно или индиректно у унутрашње или спољне послове других држава, то из њихових негативних ефеката није могуће изузети ни принципе суверености и једнакости држава.

Централни део анализе је посвећен санкцијама које изриче ЕУ, и она се задржала у оквирима њихове правне квалификације као једностраних санкција. Након представљања правног основа и ЕУ структуре за усвајање рестриктивних мера – санкција, дошли смо до појмовног одређења ових мера, које нам је пружио основ за компаративну анализу ових санкција са оним које су установљене у оквиру система УН-а. Наиме, санкције ЕУ су одређене као рестриктивне мере у распону од дипломатских до економских, које ЕУ изриче у случају да нека држава крши међународно право или људска права, као и да не поштује основне демократске вредности и владавину права. Овако конципиран појам и основи за увођење санкција асоцира на настојање да их ЕУ уводи само по прихваћеним конвалидирајућим основама: као реакцију на кршење међународног права, људских права, основних демократских вредности и владавине права односно као реакција на очигледно кршење

општеприхваћених норми, стандарда и обавеза. Оно што може бити спорно, и не би требало остати занемарено, јесте питање да ли се ЕУ поимање ових категорија а нарочито основних демократских вредности и владавине права, може сматрати општеприхваћеним? Критеријум општеприхваћеност норми, стандарда и обавеза је заправо *conditio sine qua non* легалитета санкција. Уколико изостаје општеприхваћеност, санкције се не могу сматрати прихватљивим са аспекта међународног права. Као следећа, наизгледна подударност са системом развијеним у оквиру УН-а јесте њихова обавезујућа снага према државама чланицама, јер, једнако као што санкције уведене од стране Савета безбедности обавезују државе чланице УН-а да их следе, тако и санкције уведене од стране ЕУ обавезују њене чланице. Сличност је и у могућности држава да се изузму од њиховог провођења – у ЕУ кроз изузеће од гласања. Ово је врло важна, потенцијално и најважнија карактеристика санкција које уводи ЕУ, када се дискутује о обавези држава кандидата да ускладе своју спољну политику са Заједничком одбранбеном и безбедносном политиком ЕУ. Намеће се закључак да у правном смислу није могуће установити обавезу за нечланице коју немају ни саме чланице. Ово нарочито због тога што држава нечланица није ни активни ни пасивни субјект примарног, односно секундарног права ЕУ. Осим тога, субституисање универзалног инструмента, какав је Повеља УН, регионалним уговором - конкретно Уговором из Лисабона - нарочито је спорно за државу нечланицу ЕУ – која није ни страна потписница тог уговора. Свесни оваквог правног статуса ЕУ санкција, анализирали смо усклађеност спољнополитичког деловања Србије са очекивањима из ЕУ. Уочено је да је степен усклађености Србије са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ, у процентуалном смислу изузетно висок. Али, остаје спорно усклађивање са захтевом усаглашавања са спољнополитичким декларацијама и мерама Европске уније, нарочито онима које се односе на санкције. Србија тренутно има приметан тренд процентуалног повећања усклађености са параметрима из некадашњег преговарачког поглавља 31., али је он истовремено праћен процентуалним порастом неусаглашавања са декларацијама које тематизују Украјину, односно Русију. Ситуација у суседству, која је била предмет анализе у оквиру наредног поднаслова, показала је битне разлике у односу на Србију. Степен усклађености посматраних држава – Северне Македоније и Босне и Херцеговине, са санкцијама ЕУ против Руске Федерације је потпун што доводи или до економске штете или до унутрашњих политичких криза.

*Milan Palević, Ph.D.,
Full-time Professor*

SANCTIONS AND OBLIGATION OF THE CANDIDATE COUNTRY TO HARMONIZE THEIR FOREIGN POLICY WITH THE EUROPEAN UNION*

Summary

The main subject of research in this paper is the question to what extent the candidate states for membership in the European Union are legally obliged to harmonize their foreign policy with the Common Defense and Security Policy of the European Union, in the part that concerns the introduction of sanctions against non-member states. This issue was viewed through the prism of the obligations of the member states of the United Nations. Sanction systems that were developed within the OUN and the European Union were analyzed using a comparative method. The same scientific method was used to draw a conclusion on the main research question, comparing the obligations of non-EU member states in relation to the obligations of EU member states. The research is limited to the analysis of sanctions and their types according to the entity that imposes them. The main conclusions of the research are that, in the legal sense, it is not possible to establish an obligation for non-members that the members themselves do not have; a non-member state is neither an active nor a passive subject of primary or secondary EU law from which the conditional obligation of members to comply with sanctions derives; the substitution of a universal instrument - the UN Charter, with a regional agreement - the Treaty of Lisbon, is not possible for a non-EU state - which is not a signatory party to that agreement.

Key words: *EU sanctions, international law, candidate state, compliance obligation.*

Литература

- Арнаудов, М., Усклађивање државне спољне политике са спољном политиком Европске уније – пример Северне Македоније, Европско законодавство, вол. 21, бр. 77-78/2022.
- Baere, Geert De, '14 European Integration and the Rule of Law in Foreign Policy', Philosophical Foundations of European Union Law, Philosophical Foundations of Law (Oxford, 2012; online edn, Oxford Academic, 24 Jan. 2013).
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199588770.003.0014>, accessed 12 Sept. 2022.

- Barber, R. A Survey of the General Assembly's Competence in Matters of International Peace and Security: In Law and Practice, 2020, JUFIL.
- Blanchard JF and Ripsman, NM. Economic Statecraft and Foreign Policy: Sanctions, Incentives, and State Calculations (Taylor & Francis Group 2013).
- European Commission, 'Restrictive Measures' (2020) https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures_en
- Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2021 година, <https://www.sep.gov.mk/data/file/Pregovori/North-Macedonia-Report-2021-%D0%9C%D0%9A2.pdf>.
- Judgment of the Court (Grand Chamber) of 3 September 2008. Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities. European Court Reports 2008 I-06351
- Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America) (Merits) [1986] ICJ Rep 14 ('Nicaragua').
- Consolidated Version of the Treaty on European Union, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:EN:PDF>.
- Новаковић, И., Водич кроз поглавље 31 претприступних преговора Србије са Европском унијом, Београд, 2015.
- Повеља Уједињених нација <https://digitallibrary.un.org/record/1318114>.
- Поглавље 31 – Спољна, безбедносна и одбрамбена политика, Министарство за европске интеграције, доступно на <https://www.mei.gov.rs/srp/obuka/e-obuke/vodic-kroz-pregovore-srbije-i-evropske-unije/klasteri/klaster-6/poglavlje-31-spoljna-bezbednosna-i-odbrambena-politika/>
- Станковић, Н., Место поглавља 31 у преговорима о приступању Републике Србије Европској унији, Европско законодавство, бр. 61-62/2017.
- Стратегија спољне политике Републике Србије, Интернет: www.emins.org
- Устав Босне и Херцеговине.
- Tzanakopoulos, A., Sanctions Imposed Unilaterally by the European Union: Implications for the European Union's International Responsibility, In: Marossi, A., Bassett, M. (eds) Economic Sanctions under International Law. T.M.C. Asser Press, The Hague, 2015. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-051-0_8
- UNGA Res 2107 (XX) (21 December 1965) on the Portuguese Territories; UNGA Res 2383 (XXIII) (7 November 1968) on Southern Rhodesia; UNGA Res 1899 (XVIII) (13 November 1963) on South West Africa, UNGA Res 36/172 D (17 December 1981); UNGA Res 41/35 A-B (10 November 1986), UNGA Res 36/27 (13 November 1981); UNGA Res 42/209 B (11 December 1987); UNGA Res 46/82 A (16 December 1991).
- UNGA Res 2131 (XX) (21 December 1965).
- UNGA Res 26/25 (24 October 1970).
- UNGA Res 3281 (XXIX) (12 December 1974).
- UNGA Res 36/103 (9 December 1981).
- UNGA Res 46/210 (20 December 1991).
- UNGA Res 51/103 (12 December 1996).
- UNGA, 'Economic Measures as a Means of Political and Economic Coercion Against Developing Countries: Report of the Secretary General' (14 October 1997) UN Doc A/42/459, 22.

UNGA, 'Report of the Special Rapporteur on the Negative Impact of Unilateral Coercive Measures on the Enjoyment of Human Rights, Idriss Jazairy' (10 August 2015) UN Doc A/HRC/30/45.

UNGA, 'Report of the Special Rapporteur on the Negative Impact of Unilateral Coercive Measures on the Enjoyment of Human Rights, Idriss Jazairy' (10 August 2015) UN Doc A/HRC/9-10.

Hofer, A. 'The Developed/Developing Divide on Unilateral Coercive Measures: Legitimate Enforcement or Illegitimate Intervention?' (2017) 16 ChinJIntL .

Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A., Economic Sanctions reconsidered: History and Current Policy, 2nd edition, Institute for International Economics, Washington DC, 2007.

http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm.

http://www.eeas.europa.eu/cfsp/salw/index_en.htm.

http://www.eeas.europa.eu/policies/index_en.htm

<https://rs.n1info.com/english/news/g7-ministers-urge-serbia-to-harmonise-its-foreign-policy-with-the-eu/>

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/?filters=2025&Page=1>

<https://www.mei.gov.rs/srp/obuka/e-obuke/vodic-kroz-pregovore-srbije-i-evropske-unije/klasteri/klaster-6/poglavlje-31-spoljna-bezbednosna-i-odbrambena-politika/>

<https://www.narodnaskupstinars.net/?q=ci/%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0%D1%98/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B8%D1%9A%D0%B5-31-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%98%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0>

<https://www.slobodnaevropa.org/a/bosna-hercegovina-sankcije-rusiji/31881903.html>

<https://www.slobodnaevropa.org/a/bosna-hercegovina-sankcije-rusiji/31881903.html>

[https://www.vladars.net/sr-SP-](https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/resevoint/1_polit_integr/sporazum_o_stabilizaciji_i_pridruzi_vanju/Pages/default.asp)

[Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/resevoint/1_polit_integr/sporazum_o_stabilizaciji_i_pridruzi_vanju/Pages/default.asp](https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/meoi/resevoint/1_polit_integr/sporazum_o_stabilizaciji_i_pridruzi_vanju/Pages/default.asp)